

STOLETÍ LUDVÍKA XIV.

KAPITOLA I.

NEMÁM V ÚMYSLU PSÁT JEN O ŽIVOTĚ LUDVÍKA XIV; ukládám si větší úkol. Chci se pokusit vylíčit příštím pokolením nikoli činy jediného muže, ale povahu lidí v nejosvícenějším ze všech století.

Každá doba zrodila hrdiny i politiky, každý národ zažil převraty; celé dějiny jsou téměř stejné pro toho, kdo si chce zapamatovat jen holá fakta. Avšak každý, kdo přemýšlí — a což je ještě vzácnější — každý, kdo má vkus, rozlišuje ve světových dějinách jen čtyři století. Právě tyto čtyři šťastné věky totiž přivedly k dokonalosti umění a jsou — jakožto epochy svědčí o velikosti lidského ducha — vzorem následujícím pokolením.

První z těchto století, ověčených skutečnou slávou, je století Filipovo a Alexandrovo, nebo také Periklovo, Demostenovo, Aristotelovo, Platónovo, Apellovo, Feidiovo, Praxitelovo; tyto skvosty však byly uzavřeny v hranicích Řecka. Zbytek tehdy známé země byl barbarský.

Druhým stoletím je věk Caesarův a Augustův, označovaný také jmény Lucretius, Cicero, Titus Livius, Horatius, Ovidius, Varro, Vitruvius.

Třetím je období, které následovalo po dobytí Cařihradu Mohamedem II. Čtenář si může vzpomenout, že tehdy se proslavil v Itálii prostý měšťanský rod, který dělal to, co měli podniknout evropští králové. Medicejští povolali do Florencie učence, které Turci vyhnali z Řecka; byla to slavná doba Itálie. Krásná umění tam znovu ožila. Italové je ozdobili jménem ctnost, jako je staří Řekové označili jménem moudrost. Vše směřovalo k dokonalosti.

Umění soustavně přenášená z Řecka do Itálie nacházela zde příznivou půdu a ihned nesla plody. Také Fran-

cie, Anglie, Německo, Španělsko chtěly mít něco z tohoto ovoce; avšak umění se buď do těchto končin nedostala, nebo příliš rychle degenerovala.

František I. podporoval učence, to však byli jenom učenci. Měl stavitele, neměl však ani Michelangela, ani Palladia. Marně chtěl zakládat malířské školy; italští malíři, které povolal, nevychovali ani jednoho francouzského žáka. Celá naše poezie se skládala z několika epigramů a rozpustilých povídek. Rabelais byl naší jedinou knihou v próze, moderní za časů Jindřicha II.

Zkrátka, jediní Italové měli vše, nepočítáte-li hudbu, která byla ještě v počátcích, a experimentální filosofii, všude stejně neznámou, kterou objevil teprve Galilei.

Čtvrtým pak je století, které nazýváme stoletím Ludvíka XIV. Právě ono se snad nejvíce blíží dokonalosti. Obohaceno objevy tří předchozích vykonalo v některých oborech více než ostatní tři dohromady. Všechna umění vsutku nepostoupila dále než za Medicejských, za Augusta a za Alexandra; všeobecně se však zdokonalil lidský rozum. Zdravá filosofie byla poznána až v této době a je pravdou, řekneme-li, že od posledních let života kardinála de Richelieu až po léta následující po smrti Ludvíka XIV. nastal v našich uměních, v našich myslích, v našich mravech právě tak jako v naší vládě naprostý převrat, který bude jistě věčným důkazem opravdové slávy naší vlasti. Ba tento šťastný vliv se nezastavil ve Francii; rozšířil se do Anglie, vzbudil soutěžení, kterého měl tehdy tento vtipný a odvážný národ zapotřebí; přinesl vkus do Německa, vědy do Ruska, a dokonce oživil ochabující Itálii, Evropa vděčila za svou zdvořilost a společenskou vytríbenost dvoru Ludvíka XIV.

Nelze si ovšem myslet, že tato čtyři století byla prosta neštěstí a zločinů. Dokonalost umění, pěstovaných pokojnými občany, nebrání tomu, aby panovníci nebyli ctižádostiví, národy svárlivé, kněží a mniši občas nepokojní a darebáčtí. Všechna století jsou si podobna lidskou špatností; znám však jen čtyři věky tak vynikající velikými talenty.

Před stoletím, které nazývám podle Ludvíka XIV. a

které začíná přibližně založením Francouzské akademie, nazývali Italové všechny obyvatele zaalpských zemí barbary. Musíme přiznat, že Francouzi si tuto pohanu v něčem zasluhovali. Jejich otcové v sobě spojovali romantickou galantnost Maurů s gótskou hrubostí. Neměli téměř žádná krásná umění, což dokazuje, že i užitečná umění u nich byla zanedbávána; neboť když člověk zdokonalil nutné, najde brzy krásné a příjemné; a není divu, že malířství, sochařství, básnictví, řečnictví, filosofie byly téměř neznámy národu, který neměl vůbec loďstvo, ač měl přístavy na březích oceánu a Středozemního moře, a který měl sotva několik nedokonalých manufaktur, ač nadmíru miloval přepych.

Židé, Janované, Benátčané, Portugalci, Vlámové, Holanďané, Angličané se střídavě starali o obchod Francie, neznalé jeho zásad. Ludvík XIII. měl při svém nastoupení na trůn jediný koráb, Paříž neměla 400.000 obyvatel a nezdobily ji ani čtyři krásné stavby; ostatní města království se podobala městečkům, jaká nyní vidíme za Loirou. Všechna šlechta, usazená na venkově v hradech obklopených příkopem, utiskovala ty, kdož obdělávali půdu. Hlavní cesty byly téměř nesjízdné. Města byla bez policie, stát bez peněz a vláda u cizích národů skoro stále v nevážnosti.

Nesmíme si zastírat, že od úpadku rodu Karla Velikého Francie víceméně slábla a chřadla, protože téměř nikdy neměla štěstí na dobrou vládu.

Má-li být stát mocný, je třeba, aby lid měl svobodu podloženou zákony, nebo aby autorita panovníka byla pevná a bez odpůrců. Ve Francii byl lid zotročený až do doby Filipa Augusta; šlechtici byli tyrany až do Ludvíka XI. a králové, stále zaměstnaní udržováním své moci proti vazalům, neměli ani čas myslet na blaho svých poddaných, ani moc učinit je šťastnými.

Ludvík XI. vykonal mnoho pro královskou moc, ale nic pro štěstí a slávu národa. František I. uvedl v život obchod, mořeplavbu, literaturu a všechna umění; měl však příliš málo štěstí, aby jim mohl dát příležitost zapustit ve Francii kořeny, a všechno to zahynulo s ním. Jindřich Veliký

právě hodlal vyprostit Francii z pohrom a barbarství, kam ji uvrhly třicetileté rozbroje, když byl zavražděn ve svém hlavním městě uprostřed lidu, o jehož štěstí usiloval. Kardinál Richelieu, zaměstnaný snahou o pokoření rakouského rodu, kalvinismu a odbojné šlechty, neměl dosti nerušené moci, aby reformoval národ; alespoň však toto šťastné dílo započal.

Tak byl po devět století génius Francouzů téměř neustále deptán pod barbarskou vládou, uprostřed rozbrojů a občanských válek. Francouzi neměli ani zákonů, ani ustálených zvyků a měnili každé dvě století stále stejně nemotorný jazyk; neukázněná šlechta znala jen války a zahálení, duchovenstvo tonulo v prostopášnostech a nevědomosti a lid bez průmyslu chátral v bídě.

Francouzi se nepodíleli ani na velkých objevech, ani na obdivuhodných vynálezech ostatních národů: lidstvo jim nevděčí za knihtisk, střelný prach, sklo, dalekohled, sextant, vývěvu, ani za odhalení pravé podoby sluneční soustavy. Pořádali turnaje, zatímco Portugalci a Španělé objevovali nové světadíly a zmocňovali se nových zemí na východě i západě známého světa. Karel V. prohýřil v Evropě mexické poklady dříve, než několik poddáných Františka I. objevilo pusté kraje Kanady; avšak to málo, co Francouzi dokázali začátkem šestnáctého století, naznačovalo, čeho jsou pod dobrým vedením schopni.

Chci ukázat, jací byli za Ludvíka XIV. Čtenář nesmí čekat, že nalezne zde — více než v obraze předchozích století — podrobné popisy válek, a útoků na města vyrvaná a znovu dobytá zbraněmi, darovaná a vracená smlouvami. Tisíce okolností, zajímavých pro současníky, se ztrácejí zrakům potomstva a mizí, aby daly vyniknout jen velkým událostem, které rozhodly o osudech říší. Ne vše, co se stalo, zasluhuje být zapsáno. V těchto dějinách se budeme zabývat tím, co si zasluhuje pozornosti všech dob, co může osvětlit schopnosti a mravy lidí, sloužit k poučení a podpořit lásku k ctnosti, uměním a vlasti.

Viděli jsme již, jaká byla Francie a ostatní evropské státy před narozením Ludvíka XIV. Popíši zde velké vo-

jenské a politické události jeho panování. O vnitřní správě království, která je pro národy mnohem důležitější, pojednám zvlášť. Důležité místo bude mít také soukromý život Ludvíka XIV., zvláštnosti jeho dvora a jeho panování. Jiné kapitoly se budou zabývat uměním, vědami, pokrokem lidského ducha v tomto století. Konečně promluvíme o církvi, která je už tak dávno spjata se světskou mocí, jako její odpůrce, jindy jako spojenec, a která — ač má učit mravnosti — věnuje se často politice a světským vášním.

KAPITOLA XXV

Zvláštní příhody a anekdoty z doby panování Ludvíka XIV.

Anekdoty skýtají jaksi omezenější pole působnosti, na němž jen paběrkuje bohaté žni historie; jsou to drobné, dlouho utajené detaily, z čehož také pochází slovo *anekdota*. Veřejnost zajímají tehdy, když se týkají slavných osobností.

Plútarchovy „Životopisy velkých mužů“ jsou sbírkou anekdot spíše zábavných než pravdivých: jak by se také byly mohly dochovat skutečné události ze života Théseova nebo Lykúrgova? Ve většině maxim, které vkládá do úst svým hrdinům, je více užitečné morálky než historické pravdy.

„Tajná historie Justiniánova“ od Prokopia je satira diktovaná pomstychtivostí; a ačkoliv pomstychtivý autor může mluvit pravdu, nezdá se, že tato satira, odporující často Prokopiovým oficiálním dějinám, je vždy pravdivá.

Dnes už není možno napodobovat Plútarcha, a tím méně Prokopia. Za historické pravdy uznáváme jen skutečnosti bezpečně doložené. Jestliže současníci a zároveň nepřátelé, jakými byli kardinál de Retz a vévoda de La Rochefoucauld, potvrzují ve svých pamětech touž událost, je nepochybná; když si odporují, musíme pochybovat: a tomu, co je naprosto nepravděpodobné, se nemá vůbec věřit, ledaže